

Małgorzata Walczak

ANALIZA KRAJOBRAZOWA W PLANACH OCHRONY PARKÓW KRAJOBRAZOWYCH

ANALYSIS OF LANDSCAPE IN MANAGEMENT PLANS OF LANDSCAPE PARKS

Słowa kluczowe: krajobraz, plan ochrony, ochrona krajobrazu, analiza krajobrazowa, waloryzacja krajobrazu, degradacja krajobrazu.

Key words: landscape, protection plans, analysis of landscape, landscape valorization, degrade of landscape, landscape protection.

In the paper the method and scope of landscape analysis used for purpose of landscape park management planning was presented. Successive stages of work were discussed including: laboratory and field works, which allow to identify landscape values, landscape valorization of park territory, location of protection zones in a park and the formulation of landscape protection and management principles.

1. WPROWADZENIE

Od kilku lat w Zakładzie Ochrony Przyrody i Krajobrazu IOŚ prowadzone są prace nad planami ochrony parków krajobrazowych. Są to opracowania planistyczne, w których szerokim zakresie mieści się:

- 1) inwentaryzacja danych na temat walorów przyrody obszaru chronionego,
- 2) identyfikacja przedmiotów i celów ochrony,
- 3) określenie zagrożeń oraz wskazanie sposobów ich likwidacji bądź minimalizacji.

Celem planu ochrony jest natomiast opracowanie katalogu zadań ochronnych do wykonania w parku krajobrazowym oraz wskazanie sposobów ich wykonania.

2. PROBLEMATYKA KRAJOBRAZU W PLANACH OCHRONY

Parki krajobrazowe tworzy się w Polsce w celu ochrony terenów wyjątkowych pod względem przyrodniczym i krajobrazowym. Powołanie parku jest jednocześnie uznaniem danego obszaru za cenny, warty zachowania, ochrony i często rewaloryzacji. Ochrona krajobrazu jest tutaj jednym z ważniejszych celów i ze względu na złożoność problematyki, stanowi niezwykle ważną i wymagającą dużej uwagi dziedzinę prac.

Krajobraz to postrzegany przez obserwatora obraz danej przestrzeni, będący syntezą cech środowiska przyrodniczego (biotycznego i abiotycznego) oraz elementów kulturowych wprowadzonych przez człowieka w to środowisko. Ogół cech krajobrazowych wyróżniających dany teren decyduje o specyfice wizualnej obszaru i o jego niepowtarzalności. Aby określić listę zadań ochronnych koniecznych do wykonania w krajobrazie danego parku, należy dokonać szczególnej identyfikacji i analizy walorów parku pod kątem zagrożeń, jakie niesie za sobą ich występowanie w warunkach jednoczesnego rozwoju gospodarczego.

3. METODYKA PRACY

Prace nad krajobrazem danego parku krajobrazowego przebiegały w trzech etapach.

I etap obejmował prace studialne i terenowe pozwalające na identyfikację walorów krajobrazowych obszaru parku i polegające na zgromadzeniu jak największej ilości wyczerpujących informacji o poszczególnych elementach krajobrazu. Przeprowadzono inwentaryzację:

- 1) istniejących i projektowanych w granicach parku obszarów i obiektów chronionych (rezerwaty przyrody, użytki ekologiczne, zespoły przyrodniczo-krajobrazowe, stanowiska dokumentacyjne, pomniki przyrody);
- 2) zasobów krajobrazu harmonijnego tzn. punktów widokowych, tras i ciągów widokowych, cennych wewnątrz widokowych, dominant krajobrazowych;
- 3) istniejących zagrożeń dla krajobrazu wraz z obiektami degradującymi krajobraz jak: śmietniska, wysypiska, wyrobiska, obszary mało atrakcyjnej zabudowy mieszkaniowej, lotniskowej czy też przemysłowej, inne obszary zdegradowane krajobrazowo.

Wyniki tych prac zostały naniesione na mapę parku w skali 1:25 000 i pozwoliły na systematyzację krajobrazu oraz dokonanie jego klasyfikacji w oparciu o jego zasoby oraz stopień antropogenizacji .

II etap prac polegał na przeprowadzeniu wieloaspektowej oceny walorów krajobrazowych parku, której konsekwencją było wyodrębnienie w jego granicach obszarów o różnej atrakcyjności krajobrazowej.

III etap prac był wynikiem przeprowadzonych analiz i polegał na podziale obszaru parku na strefy ochrony krajobrazowej różniące się między sobą rygorami ochrony, opracowaniu zasad kształtowania i ochrony krajobrazu dla każdej ze stref parku krajobrazowego oraz wniosków i zaleceń do operatu generalnego.

4. KLASYFIKACJA KRAJOBRAZÓW I CHARAKTERYSTYKA WALORÓW KRAJOBRAZOWYCH PARKU

Za główne kryterium klasyfikacji krajobrazu w parkach krajobrazowych przyjęto stopień jego antropogenizacji, czyli przekształcenia spowodowanego działalnością człowieka. Zgodnie z takim kryterium na obszarach parków krajobrazowych wyróżniono trzy główne typy krajobrazu:

- 1) krajobraz zbliżony do naturalnego,
- 2) krajobraz naturalno-kulturowy,
- 3) krajobraz kulturowy.

Krajobraz zbliżony do naturalnego. Przyjęto, że jest to krajobraz występujący na obszarach, gdzie działalność człowieka nie spowodowała istotnych zmian w krajobrazie i który charakteryzuje się brakiem elementów przestrzennych wprowadzanych przez człowieka. Na terenie parków krajobrazowych zaliczono do tego typu następujące kategorie krajobrazu:

- 1) krajobraz leśny obejmujący bardziej lub mniej zwarte kompleksy leśne o cechach naturalnych, w tym również zachowane większe fragmenty lasów w dolinach rzek,
- 2) krajobraz naturalnych dolin rzecznych z zadrzewieniami i zakrzaczeniami, starorzeczami, roślinnością wodną i szuwarową,
- 3) krajobraz łąk, torfowisk i bagien.

Mimo silnej presji antropogenicznej na terenach każdego z opracowywanych parków nadal występują obszary, których krajobraz zachował charakter zbliżony do naturalnego, a gdzieś wręcz charakter „dzikiej przyrody”. Są to tereny, na których brak jest oznak intensywnego oddziaływania człowieka, co spowodowało renaturyzację przyrody, a co za tym idzie – krajobrazu .

Do obszarów o krajobrazie zbliżonym do naturalnego zaliczono:

- 1) **kompleksy leśne** w różnym wieku, które mimo że na przestrzeni wieków uległy silnemu przekształceniu, pod względem krajobrazowym często, szcze-

gólnie na terenach od lat objętych jakąś formą ochrony, wykazują dużą naturalność i wysokie walory wizualne. Szczególnie cenne pod względem walorów krajobrazowych, są lasy liściaste i mieszane, ze względu na występującą w nich dużą różnorodność roślinności, a co za tym idzie, różnorodność barw, kształtów, form oraz zmienność tych elementów w ciągu roku;

- 2) **tereny o mozaice różnych krajobrazów, jak kompleksy leśno-torfowiskowo-bagiennie** (śródlądne łąki, naturalne jeziora, bagna, torfowiska i oczka wodne) – obszary zaliczane do najcenniejszych krajobrazowo ze względu na różnorodność występujących barw, struktur i kształtów oraz zmienność efektów wizualnych nie tylko w skali roku (zmiany pór roku), ale i w ciągu dnia; występują tu wszystkie elementy krajobrazotwórcze: zbiorniki wodne, bagna, podmokłości, ściana lasu, a także różnorodne zbiorowiska roślinne od leśnych i wodnych, poprzez szuwarowe i bagienno-torfowiskowe, tworzące charakterystyczne dla siebie struktury przestrzenne i kolorystyczne; bogactwo zwierząt, przede wszystkim wielu gatunków ptaków, nadaje tym miejscom specyficzny klimat; krajobraz ten jest bardzo dynamiczny, zmienia się wraz z natężeniem oświetlenia w ciągu dnia oraz zmianami pór roku;
- 3) **naturalne doliny rzeczne**, z lasami łęgowymi, zadrzewieniami i zakrzaczami, starorzeczami, roślinnością wodną i szuwarową.

Krajobrazy zbliżone do naturalnego występują przede wszystkim na terenach istniejących i projektowanych rezerwatów przyrody oraz innych form ochrony (np. użytków ekologicznych), jak również na wszystkich innych terenach, gdzie krajobraz nie został w wyraźny sposób przekształcony i zachował wiele elementów świadczących o jego naturalności.

Krajobraz naturalno-kulturowy. Krajobraz ten jest właściwy dla obszarów ekstensywnej gospodarki, wprowadzającej zmiany w środowisku przyrodniczym oraz elementy przestrzenne związane z działalnością człowieka, pozostające jednakże w pewnej harmonii ze środowiskiem. Do tego typu krajobrazu zaliczono:

- 1) krajobraz rolniczo-leśny o niedużym stopniu zainwestowania poza obszarami ściślej zabudowy, utworzony przez mozaikę niedużych powierzchni leśnych, pól i łąk, urozmaicony często dolinkami cieków wodnych, zadrzewieniami i zakrzaczami śródpolnymi, pojedynczymi zabudowaniami i starymi drzewami;
- 2) krajobraz kompleksów stawów rybnych i eksploatowanych torfowisk;
- 3) krajobraz młodych nasadzeń leśnych.

Krajobraz kulturowy. Obejmuje obszary intensywnej gospodarki człowieka, wprowadzającej daleko idące zmiany w układzie warunków naturalnych.

Na terenach tych działalność człowieka z reguły narusza zdolności środowiska do samoregulacji, a często także wprowadza agresywne elementy przestrzenne.

W krajobrazie kulturowym utrzymanie środowiska w względnej równowadze i harmonii pociąga za sobą konieczność stosowania odpowiednich zabiegów ochronno-pielęgnacyjnych oraz działań modernizacyjnych, renowacyjnych i rewaloryzacyjnych.

W ramach krajobrazu kulturowego, w zależności od rodzaju zainwestowania antropogenicznego, można wyodrębnić:

- 1) **krajobraz rolniczy** – występujący na obszarach intensywnie użytkowanych pól i łąk oraz sadów i ogrodów poza zasięgiem zabudowy wsi,
- 2) **krajobraz osadniczy wiejski i podmiejski** – występujący na obszarze większości miejscowości położonych w granicach parków i charakteryzujący się niską, jednorodziną zabudową mieszkaniową i usługową wraz z towarzyszącą jej roślinnością synantropijną (samorzutne zadrzewienia i zakrzaczenia) oraz zielenią urządzoną (parki i ogrody przydomowe),
- 3) **krajobraz intensywnej zabudowy o charakterze miejskim** (w tym tereny przemysłowe, a także obszary baz i składów), wraz z drogami wkomponowanymi w krajobraz – występuje na terenie większych miast w granicach parków,
- 4) **krajobraz historycznych założeń dworsko-parkowych i pałacowo-parkowych** – dość częsty w granicach parków i przeważnie podnoszący walory krajobrazowe obszaru opracowania.

5. CHARAKTERYSTYKA EKSPOZYCYJNA KRAJOBRAZÓW

Ekspozycja czynna. Ważnym elementem charakterystyki krajobrazowej parków są jego walory ekspozycyjne. Podstawowymi elementami ekspozycji czynnej są trasy i punkty widokowe. Na obszarach parków charakteryzujących się urozmaiconą rzeźbą terenu oraz niezbyt dużą lesistością, można przeważnie wyróżnić wiele miejsc i tras z których roztaczają się atrakcyjne, dalekie widoki. Są to przeważnie fragmenty dróg i ścieżek przebiegających szczytami wzgórz i wzniesień, co umożliwia obserwowanie rozległych panoram z położonych na nich punktów widokowych. W parkach krajobrazowych o słabo zróżnicowanej rzeźbie terenu i silnie zalesionych (np. Kozienski Park Krajobrazowy), naturalne wzniesienia nie spełniają takiej roli i jedynym sposobem zapewnienia dalekich widoków jest zbudowanie w potencjalnie atrakcyjnych dla turystów miejscach, wież widokowych..

Ekspozycja bierna. Elementami ekspozycji biernej są wnętrza widokowe i dominanty krajobrazowe. Wnętrzami widokowymi w krajobrazie o cechach naturalnych są np. otwierające się z tras widokowych i ścieżek leśnych rozległe polany, zajęte przez łąki, kompleksy torfowiskowo-bagiennie, obniżenia terenu

z małymi zbiornikami wodnymi. Ich bogactwo krajobrazowe predystynuje je często do ochrony jako np. użytki ekologiczne. Obecność na terenie parku dużej ilości różnorodnych i atrakcyjnych wnętrz krajobrazowych podnosi jego walory i sprawia, że jest on ciekawszy dla penetrujących go turystów.

Dominanty krajobrazowe. Są to elementy wybijające się w krajobrazie i widoczne w terenie z wielu kilometrów. Pozytywnymi z krajobrazowego punktu widzenia dominantami są np. kościoły we wsiach, których strzeliste wieże urozmaicają krajobraz obszarów zabudowanych. Ciekawymi dominantami w krajobrazie mogą być również inne, wysokie budowle jak np. zabytkowe wieże wodociągowe, młyny lub wiatraki.

Dominantami wpływającymi raczej negatywnie na krajobraz parków i niestety widocznymi z wielu kilometrów, są napowietrzne linie i stacje elektroenergetyczne oraz wysokie budowle związane z różnego rodzaju zakładami produkcyjnymi, np. widoczne z daleka kominy fabryczne. Mniej agresywne, lecz również widoczne, są maszty telefonii komórkowej, tak często obecnie spotykane również na terenach parków krajobrazowych.

6. WIELOASPEKTOWA OCENA WALORÓW KRAJOBRAZOWYCH W PARKACH KRAJOBRAZOWYCH

Zasady oceny walorów krajobrazowych Parku. Każdy z wyróżnionych typów krajobrazów został poddany waloryzacji pod kątem obecności elementów decydujących o jego atrakcyjności a więc:

- 1) **różnorodności form ukształtowania terenu** (wzgórza, równiny, naturalne doliny rzek i rynny jezior, koryta cieków wodnych, obniżenia, zagłębienia z oczkami wodnymi, sztuczne zbiorniki wodne);
- 2) **różnorodności siedlisk** (powierzchnie leśne, zadrzewienia, łąki, pastwiska, bagna, uprawy rolnicze, tereny zieleni urządzonej oraz ruderalne, parki i ogrody historyczne);
- 3) **harmonijności krajobrazowej wewnątrz parku**, przy czym posługiwano się pojęciami:
 - krajobrazu harmonijnego, tzn. w niewielkim stopniu przekształconego (dotyczy np. obszarów o krajobrazie zbliżonym do naturalnego) lub harmonijnie przekształconego (dotyczy obszarów antropogenicznych np. o krajobrazie kulturowym o wysokich walorach wizualnych, m.in. obszary zabytkowych zespołów dworsko-parkowych),
 - krajobrazu dysharmonijnego, czyli o obniżonych walorach estetycznych będących efektem intensywnej gospodarki człowieka, np. gospodarki leśnej (zręby zupełne) lub budownictwa (nieestetyczna zabudowa mieszkaniowa i usługowa, trasy komunikacyjne o intensywnym ruchu),

- krajobrazu zdegradowanego, występującego na obszarach zdewastowanych dzikimi wysypiskami śmieci, wyrobiskami piachu, żwiru i torfu, zabudowanych brzydką architekturą, mieszkaniową czy też przemysłową,

4) stopnia zachowania, unikatowości krajobrazu oraz zagrożeń.

W ocenie krajobrazowej kierowano się ponadto następującymi zasadami:

- 1) im krajobraz mniej nasycony infrastrukturą, im więcej w nim elementów naturalnych, tym atrakcyjność krajobrazowa jest większa,
- 2) na obszarach zwartych terenów leśnych pozbawionych wewnątrz krajobrazowych wyższe walory mają lasy mieszane niż bory sosnowe, ze względu na większą różnorodność roślinności, a co za tym idzie kształtów, form, barw oraz dużą zmienność tych elementów w ciągu roku,
- 3) obecność lasu na terenach intensywnej zabudowy zawsze, bez względu na jego wiek i jakość, podnosi walory krajobrazowe obszaru,
- 4) obiekty zabytkowe oraz stare zabudowania (domy, dwory, pałace, obiekty przemysłowe) bez względu na obecny stan zachowania są cennym elementem krajobrazu i wymagają ochrony.

W wyniku przeprowadzonej waloryzacji na terenie parków przeważnie wyróżniano 4 rodzaje obszarów o różnym stopniu atrakcyjności:

- 1) obszary o najwyższych walorach przyrodniczo-krajobrazowych,
- 2) obszary o wysokich walorach przyrodniczo-krajobrazowych,
- 3) obszary o średnich walorach przyrodniczo-krajobrazowych,
- 4) obszary o najniższych walorach przyrodniczo-krajobrazowych

Do obszarów o najwyższych walorach krajobrazowych zaliczono:

- 1) obszary istniejących obszarów i obiektów chronionych – m. in. rezerwatów przyrody, użytków ekologicznych pomników przyrody, zespołów przyrodniczo-krajobrazowych oraz inne obszary cenne przyrodniczo i krajobrazowo, o stosunkowo najmniej przekształconych siedliskach, potencjalnie przewidziane do ochrony;
- 2) bogate florystycznie kompleksy leśne położone z dala od siedzib ludzkich, tereny bagien i torfowisk, małych, śródleśnych zbiorników wodnych oraz dolin rzecznych;
- 3) tereny wilgotnych łąk w krajobrazie rolniczym i rolniczo-leśnym oraz w dolinach rzek;
- 4) niektóre, cenne krajobrazowo kompleksy stawów rybnych;
- 5) wartościowe założenia i obiekty architektury w krajobrazie naturalno-kulturowym;
- 6) obszary wsi o historycznych układach przestrzennych lub ich widocznych pozostałościach z zabytkowymi, starymi, zabudowaniami;

- 7) tereny zespołów dworsko-parkowych; mimo iż przeważnie zaniedbane, obiekty te ze względu na ciekawą architekturę, malownicze położenie oraz sąsiedztwo parków z wiekowymi drzewami, są potencjalnymi „perełkami krajobrazowymi”.

Do obszarów o wysokich walorach krajobrazowych zaliczono:

- 1) tereny o krajobrazie leśnym poza strefą o najwyższych walorach, obszary brzegowe lasów oraz narażone na antropopresję, sąsiadujące z terenami intensywnie użytkowanymi;
- 2) tereny o harmonijnym krajobrazie rolniczo-leśnym z atrakcyjnymi wnętrzami krajobrazowymi, trasami i punktami widokowymi, również z elementami ekstensywnego zagospodarowania w postaci pojedynczych zabudowań gospodarskich i letniskowych o nieagresywnej, tradycyjnej architekturze;
- 3) obszary stawów rybnych (poza strefą o najwyższych walorach) wraz z terenami przylegającymi.

Do obszarów o średnich walorach krajobrazowych zaliczono:

- 1) obszary większości wsi i osad na terenach parków (poza strefą o najwyższych walorach krajobrazowych) o układach przestrzennych wymagających przekształceń i zabudowaniach wymagających renowacji;
- 2) obszary użytkowane rolniczo – pola i łąki poza strefą zabudowań wiejskich;
- 3) obszary leśne o najniższych walorach krajobrazowych – monokultury sosnowe, kompleksy narażone na negatywne, bezpośrednie oddziaływanie przemysłu i tras komunikacyjnych, np., wzdłuż linii i węzłów kolejowych.

Do obszarów o najniższych walorach krajobrazowych zaliczono:

- 1) obszary przemysłowe, np.: przemysłowe części miast z zakładami produkcyjnymi, uciążliwymi usługami, węzłami kolejowym, składami, oczyszczalniami ścieków, składowiskami itp.;
- 2) przemysłowe ферmy hodowlane;
- 3) tereny składowisk i wysypisk śmieci;
- 4) stacje transformatorowe.

Obszary te są przeważnie krajobrazowo zdegradowane i wymagają intensywnych zabiegów rekultywacyjnych (składowiska i wysypiska śmieci), modernizacyjnych (obiekty zaniedbane i zdewastowane) bądź izolacyjnych (obiekty niezbędne, agresywne widokowo i wymagające zasłonięcia).

Degradacja krajobrazowa na terenach parków. Szczegółowa analiza stanu zachowania krajobrazów w parkach krajobrazowych w kontekście występujących na danym terenie zagrożeń pozwoliła na postawienie diagnozy dotyczącej głównych czynników obniżających walory krajobrazowe parków. Są to:

- 1) chaos stylistyczny w budownictwie mieszkaniowym, letniskowym i usługowym;
- 1) obecność uciążliwych dla krajobrazu obiektów o charakterze przemysłowo – usługowym;
- 2) dewastacja tradycyjnego stylu budownictwa poprzez niekontrolowaną i nieprzemysłaną modernizację (np. plastikowe okna w starych domach, blachodachówka nawet na zabytkowych kościołach, krzyżąca kolorystyka tynków, wszechobecne betonowe ogrodzenia) oraz brak zainteresowania rewaloryzacją starych domów i niszczących założeń dworsko- i pałacowo- parkowych, co w przyszłości może doprowadzić do zniknięcia ich z krajobrazu;
- 3) ekspansja budownictwa, głównie letniskowego, na obszarach o krajobrazie naturalnym i naturalno-kulturowym, w lasach i w dolinach rzek;
- 4) zanikanie rolniczego, ekstensywnego użytkowania enklaw śródleśnych i przyleśnych oraz wprowadzanie wielkotowarowej gospodarki rolniczej prowadzące do zaniku mozaiki krajobrazów;
- 5) zanikanie wartościowych panoram i wnętrza krajobrazowych w wyniku ich zarastania;
- 6) osuszanie terenów podmokłych i bagiennych poprzez odprowadzanie wody do stawów hodowlanych;
- 7) nielegalne składowiska odpadów i zaśmiecenie terenu (zwłaszcza w lasach) – dotyczy szczególnie terenów wzdłuż dróg, szlaków i tras widokowych oraz przylegających do obszarów zamieszkałych;
- 8) linie energetyczne przecinające parki oraz maszty sieci komórkowych.

7. CELE, ZASADY ORAZ ZALECENIA DO OCHRONY I KSZTAŁTOWANIA KRAJOBRAZU W PARKACH KRAJOBRAZOWYCH

Podstawowym celem ochrony krajobrazów jest zachowanie istniejących, bądź przywrócenie utraconych w wyniku działalności człowieka walorów przyrodniczo-krajobrazowych na terenach parków. W pracach nad kształtowaniem i ochroną krajobrazów w planach ochrony kierowano się następującymi zasadami:

- 1) zachowania i ochrony istniejących systemów przyrodniczych;
- 2) ochrony dużych kompleksów leśnych i naturalnych ekotonów;
- 3) ochrony krajobrazów o charakterze naturalnym i w niewielkim stopniu przekształconych;
- 4) zachowania i tworzenia mozaiki krajobrazów we wnętrzach widokowych;
- 5) kształtowania różnorodnej struktury ekologicznej krajobrazu zapewniającej pożądaną zmienność widoków;

- 6) ochrony atrakcyjnych panoram;
- 7) zachowania charakterystycznych dla regionu krajobrazów kulturowych, związanych z tradycyjnymi sposobami gospodarowania na terenach Parku;
- 8) przywracania obszarom zdegradowanym ich potencjalnych walorów krajobrazowych i przyrodniczych;
- 9) tworzenia stref buforowych;
- 10) udostępniania wartości wizualnych krajobrazu przez:
 - aktywne utrzymywanie i kształtowanie panoram rozciągających się z miejsc i tras widokowych położonych w obrębie parku i otuliny, m.in. poprzez stawianie wież widokowych,
 - zachowanie widoków rozciągających się z punktów widokowych leżących w granicach Parku,
 - dbałość o należyte sąsiedztwo obiektów zabytkowych, usuwanie elementów szpecących i nieharmonijnych.

W wyniku przeprowadzonych analiz zasobów krajobrazowych oraz określenia kierunków i celów ochrony na danym terenie, wyróżniono w granicach opracowania przeważnie 5 stref ochrony krajobrazowej o różnych rygorach ochronnych. Zasięgi tych stref przedstawione zostały na mapach dołączonych do operatu generalnego.

STREFY OCHRONY KRAJOBRAZOWEJ

N – strefa krajobrazu naturalnego o najwyższych rygorach ochronnych obejmuje:

- tereny najcenniejsze krajobrazowo o charakterze “dzikiej przyrody” pozbawione elementów zagospodarowania antropogenicznego, o dużej różnorodności krajobrazów i wewnątrz krajobrazowych wynikających ze zmienności rzeźby terenu, siedlisk i pokrycia terenu. Dominują tu krajobrazy: naturalnych dolin rzecznych, podmokłych torfowisk i bagien, dużych jezior rynnowych o naturalnych, niezagospodarowanych brzegach, krajobraz leśny wraz z śródleśnymi łąkami i jeziorami. Są to głównie obszary cenne przyrodniczo, obejmujące istniejące i projektowane rezerваты przyrody, użytki ekologiczne, zespoły przyrodniczo-krajobrazowe, ostoje flory i fauny, tereny będące ważnymi korytarzami ekologicznymi obszaru badanego parku.

NK – strefa krajobrazu naturalnego i naturalno-kulturowego o wysokich rygorach ochronnych obejmuje:

- tereny o krajobrazie leśnym poza strefą o najwyższych walorach (w tym tereny leśne intensywnie użytkowane: obszary zrębów zupełnych, uprawy

leśne, młodniki i lasy dojrzewające), obszary brzegowe lasów oraz narażone na antropopresję, sąsiadujące z terenami intensywnie użytkowanymi,

- tereny o harmonijnym krajobrazie rolniczo-leśnym z atrakcyjnymi wnętrzami krajobrazowymi, trasami i punktami widokowymi,
- obszary jezior i ich brzegów zajętych przez łąki, pastwiska i lasy, również z elementami ekstensywnego zagospodarowania w postaci pojedynczych zabudowań gospodarskich i letniskowych o nieagresywnej, tradycyjnej architekturze i z drogami wkomponowanymi w krajobraz,
- obszary stawów rybnych wraz z terenami przylegającymi.

K 1 – strefa krajobrazu kulturowego o najwyższych rygorach ochronnych obejmuje:

- obszary wsi o historycznych układach przestrzennych lub ich widocznych pozostałościach z licznymi zabytkami i starymi, stylowymi zabudowaniami, założeniami dworsko-parkowymi o potencjalnie najwyższych walorach krajobrazowych,
- obszary wsi letniskowych i ośrodków wypoczynkowych o istniejących bądź potencjalnych najwyższych walorach krajobrazowych np. nad jeziorami czy w pobliżu rzek,
- historyczne części miast położonych na terenie parków krajobrazowych

K 2 – strefa krajobrazu kulturowego o wysokich rygorach ochronnych obejmuje obszary wsi i miast poza strefą o najwyższych rygorach ochronnych, o układach przestrzennych wymagających przekształceń, obszary użytkowane rolniczo – pola i łąki poza strefą zabudowań wiejskich.

D – obszary o krajobrazie zdegradowanym obejmuje tereny składowisk i wysypisk śmieci, wyrobisk piasku i żwiru, przemysłowe fermy drobiu, stacje transformatorowe – obszary wymagające rekultywacji, modernizacji lub izolacji

O – obszary ochrony krajobrazowej Parku obejmuje tereny sąsiadujące, widokowo związane z parkiem – strefa obejmuje obszary znajdujące się poza ścisłymi granicami opracowania, ale ważne dla jego walorów krajobrazowych ze względu na rozpościerające się z tras widokowych – głównie dróg, panoramy na park. Dbłość o walory krajobrazu tych terenów wpływa istotnie na zachowanie atrakcyjności krajobrazowej sąsiadujących z nimi terenów parku.

Dla każdej ze stref opracowano, w zależności od charakteru parku, występujących walorów i lokalnych uwarunkowań, tabelaryczny zestaw szczegółowych zaleceń i zabiegów, mających na celu zachowanie, ochronę i rewitalizację krajobrazów na danym terenie.

PIŚMIENNICTWO

- Bogdanowicz. J. i in. 1979: Architektura krajobrazu. PWN Warszawa-Kraków.
- Majdecki L. i in., 1988: Problemy architektury krajobrazu. SGGW-AR, Warszawa.
- Gajek E., Melaniuk K. 2001: Metody sporządzania planów ochrony parków krajobrazowych na przykładzie Welskiego Parku Krajobrazowego. Wydział Ogrodnictwa i Architektury Krajobrazu. SGGW (maszynopis).
- Gacka-Grzesikiewicz E., Cichocki Z. 2001: Program ochrony dolin rzecznych w Polsce. Instytut Ochrony Środowiska, Warszawa.
- Lenartowicz Z. (red.) 1994: Zasady sporządzania planu ochrony parku krajobrazowego. Materiały do dyskusji. Instytut Ochrony Środowiska, Warszawa.
- Liżewska I., Knercer W. 2004: Zachowane – ocalone? O krajobrazie kulturowym i sposobach jego kształtowania. Wyd. Borussia, Olsztyn.
- Owsiak J., Sewerniak J., Andrzejewska G. 2001: Turystyka na obszarach chronionych jako czynnik rozwoju ekonomicznego społeczności lokalnych. Stan i uwarunkowania rozwoju. Instytut Turystyki Zakład Naukowo-Badawczy w Toruniu. Praca wykonana na zlecenie Departamentu Turystyki Ministerstwa Gospodarki. Toruń.
- Pawlaczyk P., Wołejko L., Jermaczek A., Stańko R. 2001: Poradnik ochrony mokradeł. Wyd. Lubuskiego Klubu Przyrodników, Świebodzin.
- Rąkowski G. i in. 2002: Parki krajobrazowe w Polsce. Instytut Ochrony Środowiska, Warszawa.
- Szczęśny T. 1982: Ochrona przyrody i krajobrazu. PWN, Warszawa.
- Walczak M. i in. 2001: Obszary chronione w Polsce. Instytut Ochrony Środowiska, Warszawa.
- Walczak M., Smogorzewska M. 2003: Projekt planu ochrony Mazowieckiego Parku Krajobrazowego im. Czesława Łaszka Operat ochrony walorów krajobrazowych i kulturowych. Instytut Ochrony Środowiska, Warszawa (maszynopis).
- Walczak M. 2004: Projekt planu ochrony Kozińskiego Parku Krajobrazowego. im. prof. Ryszarda Zaręby. Operat ochrony krajobrazu. Instytut Ochrony Środowiska, Warszawa (maszynopis).
- Walczak M. 2005: Projekt planu ochrony Welskiego Parku Krajobrazowego. Ochrona krajobrazu. Instytut Ochrony Środowiska, Warszawa (maszynopis).
- Cichocki Z. i in. 2006: Projekt Planu Ochrony PK „Lasy nad Górną Liswartą” – Etap II. Synteza, Instytut Ochrony Środowiska, Warszawa (maszynopis).
- Żarska B. 2005: Ochrona Krajobrazu. Wydawnictwo SGGW, Warszawa.

Mgr inż. Małgorzata Walczak

***Instytut Ochrony Środowiska, Zakład Ochrony Przyrody i Krajobrazu
ul. Krucza 5/11d, 00-548 Warszawa***